

НАВЧАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ

**ЛЮБАШЕНКО Олеся Вадимівна, доктор педагогічних наук, професор
Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ)**

***Анотація.** Ця стаття покликана описати виявлені оптимальні моделі комунікативної інтеракції на основі аналізу дискурсу. Це частина ширшого дослідження лінгводидактичних стратегій і їхніх міцних зв'язків із дидактикою і прагматикою. Перспективним напрямком створення успішних стратегій є побудова мовних курсів навколо самої основи дискурсу – комунікативної інтеракції учасників діалогу. Розв'язання проблем комунікації у професійно значущій ситуації можна об'єднати в загальній навчальній моделі, якщо в основу покласти успішність і неуспішність інтеракції адресата й адресанта. Така стратегія передбачає насамперед потрібні засоби вербального зв'язку учасників мовлення, забезпечує можливість зворотного зв'язку і перенесення знань і вмінь з однієї комунікативної ситуації в іншу. Визначено три інтерактивні моделі, які співвідносяться з будь-яким типом професійного дискурсу. Одним із шляхів формування і розвитку компетентності професійного спілкування є використання кейс-методу.*

***Ключові слова:** стратегії навчання, професійний дискурс, моделі комунікативної інтеракції, кейс-метод*

Розв'язання прикладних завдань лінгводидактики відбувається у гармонії з розвитком теорій комунікації, вербальної інтеракції, дискурсу, діалогу. Багатоаспектність дискурсу і можливість його презентації з різних наукових і світоглядних позицій стимулює прогрес у практиці навчання. Предмет аналізу дискурсу визначає напрямок руху теорії і її прикладну цінність. Проте універсальним осердям усіх концепцій залишається комунікативна ситуація, в якій основними агентами є мовці, які будують діалог: аналіз дискурсу завжди стосується використання мови у спеціальному контексті. За Майклом Стаббсом [13], є три універсальні предмети аналізу дискурсу: 1) текстова одиниця мовлення (формальний предмет аналізу); 2) використання мовлення в соціальному контексті (функціональний предмет аналізу) 3) комунікативна інтеракція (діяльнісний компонент дискурсу). Зазвичай ці предмети обумовлюють і стратегії навчання мови й спілкування, побудови різноманітних мовних курсів. Метою такого навчання є розв'язання проблем комунікації для розвитку особистості, для потреб бізнесу, політики, мистецтва. Розв'язання проблеми конструктивного діалогу усуває комунікативні ризики і забезпечує успішність будь-якого меседжу: педагогічного, мистецького, комерційного, дипломатичного, соціального.

Від початку використання терміна «навчальна стратегія» («learning strategy») більшість стратегічних концепцій перебували у фокусі психолінгвістики та педагогічної психології і стосувалася процесів користування мовою, а не її оволодіння чи керованого оволодіння. Ці процеси часто зводилися до саморегулювання в навчанні (self-regulated learning /SRL) [2], або когнітивного сценарію навчання [11], або засвоєння другої мови (language acquisition) [10]. Відтоді, як процеси керованого засвоєння мови стали предметом лінгводидактики, сформувався основні положення, правила, засади концепції навчальної діяльності і

встановилися зв'язки навчального процесу із розвитком психічної діяльності індивіда, із теорією керування, теорією систем, рівнями пізнання. Проте стратегічний напрямок не втрачав своїх прихильників, а спроби побудови цілісної стратегічної концепції здійснювалися за кордоном і в Україні [8;9]. Психолінгвістичні пошуки закономірностей навчання мови неминуче перетнулися з лінгводидактичними потребами й методичними винаходами. Кінець кінцем, системний погляд на лінгводидактичні стратегії як систему керованого навчання належить тим самим авторам, які майже три десятиліття тому створили для неї психолінгвістичні підвалини [3;12]. Тепер дослідження навчальних стратегій завжди охоплюють лінгводидактичні й методичні аспекти. У частині 4-ій підсумкової в цьому напрямку праці Керол Гріффітс «The Strategy Factor in Successful Language Learning» цілком відчутний акцент на стратегічних моделях навчання з позицій проектування стратегій у ролях «викладач-студент» [6].

Метою цієї статті постало обґрунтування методичних засад лінгводидактичних стратегій на основі моделей комунікативної інтеракції. Ми пропонуємо до уваги наукової спільноти деякі результати ширшого дослідження, до завдань якого входило: з'ясування особливостей навчальних стратегій професійного мовного дискурсу; характеристика моделей комунікативної взаємодії учасників професійного діалогу; виявлення потенціалу застосування кейс-методу у створенні лінгводидактичних стратегій.

Найпоширеніший запит на створення навчальних стратегій комунікативної інтеракції надходить із професійного середовища. Наш багаторічний досвід свідчить, що стратегії найкраще конструювати у співпраці із організацією, бізнес-структурою, яка зацікавлена в продуктивному мовному менеджменті. Ідеї крупних концернів, військових організацій, соціальних центрів, рекламних бюро формують набір конкретних комунікативних ситуацій, в яких опиняється персонал, і які потребують окремого мовного навчання.

Перспективним напрямком створення успішних стратегій, ми вважаємо, є побудова мовних курсів навколо самої основи дискурсу – комунікативної інтеракції учасників діалогу [7]. Розв'язання проблем комунікації вихователя дитячої групи, спеціаліста диспетчерської служби чи call-центру, соціальної довідки чи пілота літака можна об'єднати в єдиній навчальній моделі, якщо в основу покласти успішність і неуспішність інтеракції адресата та адресанта. Така стратегія забезпечує насамперед потрібні засоби вербального зв'язку учасників мовлення, забезпечує можливість зворотного зв'язку і перенесення знань і вмінь з однієї комунікативної ситуації в іншу. А тому пропонуємо зосередитися на навчальних моделях, які дають змогу розв'язати проблеми комунікації, незалежно від особливостей дискурсу.

Результатом нашого дослідження постала дидактична стратегія комунікативної інтеракції, яка є основою навчального курсу. Спілкування відбувається у модельованих комунікативних ситуаціях, в яких мовець повинен вибрати необхідний мовленнєвий матеріал, створити усний чи письмовий текст (часто це відповідь, запитання, наказ, порада) за вимогами, скоригувати текст щодо часу, умов, особи співрозмовника, налагодити конструктивний діалог. Дискурс у такому навчальному курсі слугує головним чинником організації мовленнєвої поведінки, адже комунікативна ситуація ведення торговельних переговорів відрізнятиметься від такої ж під час обґрунтування вибору медичного препарату; конфлікт наукових поглядів не дорівнює військовому конфлікту.

При цьому зміст діалогу визначається насамперед потребами розв'язати питання, узгодити позиції, залагодити суперечливі пункти. Якщо цьому потрібно навчити, то предметом навчання стає, крім прагматичного блоку мовлення,

лінгвістичний матеріал (фонетичний, морфологічний, лексичний, текстовий), засвоєння якого передбачається в межах курсу. Стратегія охоплює тренінг мовлення в ситуації, із залученням знань про граматичні категорії частин мови, закони морфонологічних модифікацій, синтаксичну сполучуваність речення. У цьому розумінні навчання комунікативної інтеракції виходить за межі звичного заучування, повторення, «проходження» граматичних правил, бо часто є справжнім когнітивним процесом, який пропонує мовні відкриття і вдосконалення комунікативної компетентності для потреб, які виникають безпосередньо в діалозі.

Моделювання комунікативної ситуації як спосіб дослідження процесу спілкування було теоретично обґрунтоване у зв'язку із розвитком прикладного напрямку прагматики [5]. У сучасній лінгводидактиці така модель тлумачиться:

- як штучно створений зразок комунікативної взаємодії мовців;
- як узагальнення рис природної мовленнєвої ситуації;
- як результат діяльності, яка в зарубіжних теоріях має назву «симуляція»

[4]. Моделі комунікативної інтеракції задовольняють інтерес до пізнання мови як інструменту впливу на людину і ситуацію, отримання практичного досвіду побудови тактик спілкування на підготовчому етапі, використання мовленнєвих засобів ведення діалогу та полілогу для прийняття рішень індивідуально ц у командній співпраці.

Моделювання (simulation) в навчальній стратегії комунікативної інтеракції насамперед потрібне для визначення деяких універсальних ознак спілкування в певних умовах, які повинні відтворювати умови реального природного процесу професійної взаємодії мовців. Методи моделювання покликані допомагати конструювати ситуацію, забезпечувати варіативність оцінки цієї ситуації, спрямовувати пошук вербальних засобів діалогу, відповідних для ситуації.

Відтворення послідовної інтеракції мовців у моделі вимагає спеціальних методів навчання. Для цього впроваджуються кейс-методи навчання спілкуванню в професійній сферах соціальної активності людини (case-study — англ., Fallstudie — нім.), завдяки яким можна дослідити ситуацію, розв'язати конкретну комунікативну проблему, сформулювати рішення в управлінні підприємством. Загалом кейс-метод щільно пов'язаний із моделюванням реальної ситуації (і комунікативної зокрема), оскільки його застосовують саме для аналізу конкретного випадку, щоб опрацювати звичний для людини спосіб мислення, поведінки, мовлення. Внаслідок аналізу (індивідуального або групового) ситуації набувається досвід структурування інформації, визначення значущого і другорядного для розв'язання проблеми; з'ясування головних труднощів, які гальмують успішний діалог, оцінювання ефективності використаних інструментів (мовних, мовленнєвих, поведінкових), напрацювання прагматичного сценарію спілкування.

Здійснюючи «анатомічний розтин» кейс-методу, соціолог Юрій Сурмін і співавтори сформулювали декілька правил, важливих у моделюванні ситуацій. [14, с.31] Ми скористалися ними для створення навчальних стратегій комунікативної інтеракції. В ході моделювання необхідно аналізувати ситуацію всебічно, не виокремлюючи якийсь один її бік (у нашій стратегії, поведінковий, лінгвістичний, тематично-професійний). Слід використовувати декілька пропозицій діалогічної інтеракції, потрібно обґрунтовувати аналогії до інших подібних ситуацій, якщо вони наводяться. Це дає змогу критикувати хибні сценарії мовлення, які не призведуть до успіху. Необхідно робити спроби долати психологічні бар'єри спілкування, зважуватися на заперечення, суперечку, вживати етикетні формули для узгодження форми спілкування.

У кейсах не обмежено кількість відповідей, головним критерієм успішності є порозуміння, конструктивний діалог, досягнення прагматичної мети мовлення. Зручність моделювання комунікативної інтеракції за допомогою кейс-методу полягає в контрольованості процесу в унаочненому алгоритмі мовленнєвої поведінки, адже кожний «крок» мовця може бути введено до графіка, схеми, вписано до загального алгоритму мовленнєвих дій.

Кейс-методи групуються зазвичай навколо сфери науки (природознавство, математика, лінгвістика) чи сфери професії (менеджмент, політика, управління літаком, екологічні винаходи). Саме таким чином, наприклад, розроблено стратегію аналізу математичного дискурсу за методикою Бруно Бухбергера [1], яка результативно втілена в навчанні математики й інформатики й навіть пододала мовні й державні кордони. Отже, підходи до моделювання комунікативних кейсів в межах окремих дискурсів розробляються давно, добре й успішно. Однак, як показало наше дослідження, усі моделі, незалежно від професійного контексту, так чи інакше перебувають у межах визначених нами трьох моделей інтеракції і, відповідно, можуть визначати три типи кейсів: 1) вибору, 2) кризи /конфлікту, 3) прогнозу. Проте, як з'ясувалося в ході дослідження, ці ж моделі є універсальними для мовців у межах різних дискурсів: і для психологів у роботі із біженцями, і для співробітників банків, і для вчителів.

Мовці різних соціальних і професійних дискурсів визнавали головними проблемами спілкування [15]:

- досягнення порозуміння в екстремальній ситуації, пов'язаній із катастрофою, соціальним конфліктом;
- позиції в діалозі, зміну позицій під час перемовин, необхідність захищати і доводити свою позицію, долати тиск керівника;
- швидко зміну комунікативної ситуації, втручання третьої сторони, необхідність реагувати на емоційний стан співрозмовника.

Узагальнюючи ці свідчення, можна сказати, що навчальну стратегію визначає дискурсивно-стратегічний запит. Отже, навчання комунікативних прийомів мовлення відрізнятиметься залежно від дискурсивно-стратегічного запиту. Однак, він не є єдиним чинником конструювання стратегії навчання спілкуванню. Адже навіть в окремі професійній чи соціальній сфері пізнавальний інтерес завжди долає її межі; людина прагне удосконалювати комунікативний досвід, проектуючи його на різні сфери діяльності. Цим спричинено наш пошук універсальних моделей комунікативної інтеракції, які ми пропонуємо вважати центральними для навчальної стратегії у відповідь на професійний запит. Студії, які проводилися для підготовки працівників компанії British Air і Turkish Airlines, також довели, що професійний дискурс мовлення вимагає навчання трьох проблемних типів інтеракції: вибору, кризи/конфлікту, прогнозу. Саме їх було включено до навчального курсу і покладено в основу кейс-методики (case study). У кейсі вибору пропонувано навчати інтеракції в ситуації, для якої є два або декілька варіантів мовлення (завершення розмови диспетчером, бесіди в кабінеті директора, консенсусного чи компромісного діалогу з колегами). Кейс кризи/конфлікту організовано навколо ситуації, в якій є загроза чийось цінностям або наявний дефіцит часу для відповіді (нота протесту силам, що розпочинають війну; мовлення у кабіні пілота захопленого літака). Хочемо зазначити, що конфлікт зазвичай виникає при зіткненні опозиційних думок, поглядів, зацікавлень і позначає найвищий ступінь розвитку суперечностей. Криза комунікації, як правило, є наслідком конфлікту. Окремо виникають кризи, спричинені браком комунікативних можливостей (відсутністю засобів зв'язку, небажанням спілкуватися, критичними умовами спілкування в небезпечних чи загрозливих ситуаціях). У

навчальній стратегії ми об'єднали їх в одному кейсі, оскільки навчання комунікативної інтеракції в обох випадках провадиться за однаковим сценарієм. Кейс прогнозу охоплює інтеракцію в ситуації, яка вимагає пояснення, поради, здогадування і передбачення наслідків вчинку, «додумування» чи «дописування фрази» й реакцію на неї. Наприклад, кейс вибору представлено моделюванням ситуації в імміграційній службі (immigration office); інтеракція відбувається між співробітником служби (immigration officer- IO), перекладачем (interpreter- In) та клієнтом (immigrant- Im). Предмет розмови – втрачені документи клієнта – спонукає співробітника служби (IO) вибрати між декількома стратегіями мовлення: запитання, зауваження, відмова, порада, обіцянка, прохання про втручання колег. Модель інтеракції зумовлює, своєю чергою, вибір спеціальної лексики, зрозумілої для перекладача (In) і клієнта (Im), добір етикетних формул, синтаксис висловлювання. Такий же вибір належить робити усім учасникам діалогу, щоб досягти потрібної реакції співрозмовника. У такому кейсі велику роль відіграє непрогнозованість відповідей, тому моделювання інтеракції – єдиний шлях до порозуміння.

Моделі інтеракції, які стали центром організації навчальних кейсів, мають спільні характеристики: 1) універсальність типів складних комунікативних ситуацій, які зосереджено в навчальних кейсах; 2) загальні психологічні засади комунікації, які охоплюють операцій планування, вибору мовно-мовленнєвих засобів, оформлення тексту, оцінку та контроль правильності свого мовлення і мовлення співрозмовника, 3) мультиопераційність у процесі спілкування.

Окрему увагу ми звертаємо на тренінг лінгвістичних мультиоперацій, які виявилися вкрай важливими у складних ситуаціях. Уміння здійснювати мовні мультиоперації є необхідним для успішного результату спілкування. До операцій, які входять до тренінгової частини навчальної стратегії, ми вводимо, зокрема, здійснення посилань, ремарок у тексті, записів на полях під час телефонної розмови, повторення інформації в різних мовленнєвих інтерпретаціях, розпитування кількох співрозмовників одночасно, переконання співрозмовника, коригування судової промови залежно від наданих доказів, наведення цитат, аудіювання тексту кількома мовами по черзі тощо.

На наш погляд, навчальні стратегії ефективного спілкування визначатимуть подальший розвиток лінгводидактики професійного дискурсу найближчими десятиліттями. Суть навчання мови за універсальними моделями комунікативної інтеракції полягає у високому ступені структурованості навчального матеріалу, який поділяється на блоки, програми, типи завдань, види текстово-комунікативної роботи. Переваги таких навчальних стратегій очевидні: мовець має змогу брати участь в моделюванні ситуації, використовуючи свій професійний досвід, доповнювати сценарій інтеракції тематичним знанням, оцінювати мовленнєві операції, визначати обсяг і зміст мовних одиниць. Замовник такого навчального курсу, своєю чергою, може відбирати успішних мовців безпосередньо під час занять. Цей курс легко може бути втілено в комп'ютерну навчальну програму.

Список літератури

1. Buchberger, B., Lichtenberger, F. (1981). *Mathematik für Informatiker: Methodische Analyse der Fallstudie*: Springer-Verlag, Berlin; Heydelberg, New York, 100-156.
2. Butler, D., & Winne, P. (1995) Feedback and Self-regulated learning: A theoretical synthesis. *Journal Review of educational research*, 65 (3), 245-281; doi: 10.3102/00346543065003245

3. Chamot, A. U. (2007). Accelerating academic achievement of English language learners: A synthesis of five evaluations of the CALLA Model. In J. Cummins & C. Davison (Eds.), The international handbook of English language learning, Part I (pp. 317-331). Norwell, MA: Springer Publications.

4. Crookall, D., & Saunders, D. (Ed). (1989) Communication and Simulation: From Two Fields to One Theme. Philadelphia: Multilingual Matters LTD

5. Gerstenmaier, J. & Mandl, H. (2001). Methodologie und Empirie zum Situiereten Lernen, München: Ludwig-Maximilians-Universität, Lehrstuhl für Empirische Pädagogik und Pädagogische Psychologie.

6. Griffiths, C. (2013) The Strategy Factor in Successful Language Learning, Bristol: Multilingual Matters

7. Holmes, Janet, & Jay Woodhams. (2013). Building interaction: The role of talk in joining a community of practice. Discourse and Communication , 275 –298.

8. Liubashenko O.V. Linguodydaktychni strategii priektuvannya protsesu navchannya ukrayinskoyi movy u vyschchii shkoli [Linguodidactic strategy: framing process of learning the Ukrainian language in high school: monograph].-Nighyn: Aspekt-Poligraf ,2007.-296 s. (in Ukrainian)

9. Mandl, H., & Friedrich, H.F. (2006): Handbuch Lernstrategien. Göttingen: Hogrefe

10. O'Malley, M. & Chamot, A. (1990) Learning Strategies in Second Language Acquisition. Cambridge University Press.

11. Oxford, R. (1990). Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know. NY: Newbury House Publisher

12. Oxford, R. (2010) Teaching and Researching Language Learning Strategies Harlow: Pearson Education.

13. Stubbs, M (1983). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of natural Language: Oxford: Blackwell.

14. Situatsionniy analiz, ili Anatomiya keismetoda [Situation Analysis, or Anatomy of case-method].Kiev, The Centre of Innovation and Development Publ., 2002. – 286 p. (in Russian)

15. Vine, B. (2004) Getting Things Done at Work: The Discourse of Power in Workplace Interaction Philadelphia: John Benjamins publishing.

Аннотация. Эта статья призвана описать некоторые оптимальные модели коммуникативной интеракции на основе анализа дискурса. Это часть более широкого исследования лингводидактических стратегий и их прочных связей с дидактикой и прагматикой. Перспективным направлением создания успешных стратегий является построение языковых курсов вокруг самого основания дискурса – коммуникативной интеракции участников диалога. Решение проблем коммуникации в профессионально значимых ситуациях можно объединить в общей учебной модели, если в основу положить успешность и неуспешность интеракции адресата и адресанта. Такая стратегия предусматривает прежде всего средства вербальной связи участников, обеспечивает возможность обратной связи и переноса знаний и умений из одной коммуникативной ситуации в другую. Определено три интерактивные модели, которые соотносятся с любым типом профессионального дискурса. Одним из путей формирования и развития компетентности профессионального общения является использование кейс-метода.

Ключевые слова: стратегии обучения, профессиональный дискурс, модели коммуникативной интеракции, кейс-метод

Abstract. *This paper aims to reveal and describe some optimal models of communicative interactions based on the discourse analysis. It's a part of the wider research of the language learning strategies and their strong links to the fields of didactics and pragmatics. The relatively new area of creating successful strategies is building language courses around the base of the discourse – communicative interaction of the participants in the dialogue. Communicative problems on the job and problem-solving interactions can be integrated into some optimal models of communicative interactions based on successful and unsuccessful actions of the communicators. This strategy provides a particularly verbal and non-verbal tools for speech participants, allows feedback and transfer of knowledge and skills from one situation to another one. It has been distinguished three interactive models that are relevant to any business discourse. Case Study is one of the most useful methods to enhance communication competence in the workplace.*

Key words: *learning strategies, workplace discourse, models of communicative interactions, case study.*

УДК 371.214.114: 811.111

USING AUTHENTIC MATERIALS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

BABENKO Olena Victorivna, PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the Roman and German languages and translation of the National university of life and environmental sciences of Ukraine (Kyiv)

Abstract. *The article tackles the issues of teaching speaking and reading skills in English. The methods of using authentic materials for solving these problems are presented on the basis of a short story "Appointment with love" by S. Kishor. The advantages of using literature in the classroom are emphasized. The stages of implemented techniques are described in details. They are a conversational warm-up, before reading, general comprehension, understanding the language. Stylistic analysis and text interpretation for advanced students are recommended.*

Keywords: *speaking and reading skills, authentic materials, literature, techniques*

Authentic resources can be anything from the target culture that exercises their senses, from visuals to food. First of all, they are associated with newspaper and magazine articles. However, the term can also encompass such things as songs, web pages, radio & TV broadcasts, films, leaflets, flyers, posters, indeed anything written in the target language and used unedited in the classroom [9].

The topicality of this paper is absolutely justified by a tendency when the world language community shifts towards integrating both traditional and new authentic resources.

A lot of linguists and methodologists worked at the approbation of the mentioned above challenges using Video and DVD resources, in particular T.G. Dubinina, M.I. Kudritskaya, T. G. Myatova, M. Yu. Novikov. Approaches in the field of literature and language teaching are studied by T. Bowen, J. Marks, R. Carter, M. Long, G. Lazar, H. Widdowson and a great number of national scholars. Among the linguists, who contributed to the study of the text as a unit of communication, are I. V. Chernigova, O. V. Dubinina, I. R. Galperin, V. A. Kukharenko, G. V. Kolshanskiy, V. V. Krasnykh, O. S. Kubryakova, O. O. Selivanova, Ye. V. Sydorova, O. M. Morokhovskiy, O. P. Vorobyova, Yu. S. Kryvenok, G. Genette, K. H. Spinner, S. Jones, J. P. Magnuson, J. Rehbein, A. Watson.

© O. V. Babenko, 2016